

Η ΘΕΣΙΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΤΩΝ ΛΑΪΚΩΝ ΕΝ Τῃ ΟΡΘΟΔΟΞῃ ΕΚΚΛΗΣΙΑΨ*

Υ Π Ο

ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΚΑΡΜΠΗ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν — Ἀκαδημαϊκοῦ

5. Πληρεστέρα συμμετοχή τῶν λαϊκῶν εἰς τὴν διοικητικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν διακονίαν τῆς Ἐκκλησίας.

Τρίτον, οἱ λαϊκοί, μετέχοντες τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ καλούμενοι εἰς κληρονομίαν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, δύνανται νὰ ὀνομάζωνται μεταφορικῶς καὶ βασιλεῖς, ὡς «κατὰ τῶν παθῶν τῆς νίκης τὸν βασιλεῖον στέφανον ἀναδησάμενοι»¹, προσέτι δὲ καὶ νὰ συμμετέχωσι περισσότερο, παρ' ὅτι συμβαίνει σήμερον, καὶ εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν διοικητικὴν καὶ κοινωνικὴν δραστηριότητα καὶ ζωὴν καθόλου τῆς ἐπιγείου Ἐκκλησίας, ἀναγνωριζομένων καὶ ἐπαναχορηγομένων εἰς αὐτοὺς ὅλων τῶν δικαιωμάτων, ἅτινα κατεῖχον κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐποχὴν. Καθ' ὅσον δικαιοῦνται ὅπως συνεργάζωνται μετὰ τῶν κληρικῶν εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς διακυβερνήσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς δράσεως αὐτῆς ἐν τῷ κόσμῳ ὡς κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ καθιδρύματος σωτηρίας, ἡ δὲ συνεργασία καὶ συμμετοχὴ αὐτῶν αὕτη δέον νὰ εἶναι μὲν ἀντιπροσωπευτικὴ βεβαίως, ἀλλὰ πάντως πραγματικὴ, ὑπεύθυνος καὶ εὐρεῖα, ἐπεκτεινομένη εἰς τε τὸ διοικητικὸν καὶ τὸ οἰκονομικὸν καὶ τὸ νομοπαρασκευαστικὸν καὶ τὸ φιλανθρωπικὸν καὶ τὸ καθόλου κοινωνικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, ὡς καὶ εἰς ὀλόκληρον τὸν ὀργανισμόν αὐτῆς, ἀφοῦ οἱ πιστοὶ δικαιοῦνται τὰ «πάντα νὰ δοκιμάζωσιν» (Α' Θεσ. 5,21). Ἰδιαιτέρως ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν σχέσεων μετὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ κόσμου καὶ τοῦ μεταξὺ αὐτῶν διαλόγου δέον νὰ εἶναι εὐρυτάτη καὶ ἀποφασιστικὴ ἡ συμμετοχὴ καὶ διακονία καὶ προσφορὰ τῶν λαϊκῶν, ὡς ἐτονίσθη καὶ ὑπὸ συγχρόνων οἰκουμενικῶν θεολόγων, ἀλλὰ πάντοτε ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν καὶ συμπαράστασιν τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας. Γενικῶς ὁ ὀρθόδοξος κανονολόγος Ν. Milasch ἔγραφεν, ὅτι «ἀείποτε ἀνεγνώρισεν ἡ Ἐκκλησία τὴν μεῖζονα συμμετοχὴν τῶν λαϊκῶν ἐν τοῖς ἀφορῶσι τὸν τρίτον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας κλάδον, ἥτοι ἐν τῇ ἀφορώσῃ τὸν ἐξωτερικὸν τῆς Ἐκκλησίας βίον διοικητικῆς ἐξουσίας.

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 234 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

1. Ἀ ρ ἑ θ α Κ α ι σ α ρ ε ι α ς, Εἰς τὴν Ἀποκάλ. 12, PG 106, 584.

Ἡ συμμετοχὴ αὕτη καταφαίνεται κατὰ τε τὰς ἐκκλησιαστικὰς Συνόδους καὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀνωτέρου κλήρου, ὡς καὶ ἐν τῇ διοικήσει τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας κλπ.»¹. Οὕτως ἡ κυβέρνησις τῆς Ἐκκλησίας ἀσκειῖται μὲν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῷ ἰδίῳ αὐτῶν ἢ τοῦ λαοῦ ὀνόματι, ἀλλὰ πάντοτε ἐν στενῇ καὶ ἀρμονικῇ συνεργασίᾳ πρῶτον μετὰ τῶν πρεσβυτέρων (δεδομένου ὅτι «οὐ πολὺ τὸ μέσον πρεσβυτέρων καὶ ἐπισκόπων»²) καὶ εἶτα τῶν λαϊκῶν, ἐντὸς τῶν ὑπὸ τῶν ἱερῶν κανόνων διαγραφόμενων ὁρίων. Προσέτι ἡ συμμετοχὴ αὕτη τῶν λαϊκῶν νοεῖται καὶ ὡς συμφωνία αὐτῶν καὶ παραδοχὴ τῶν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ἱερῶν κανόνων πεπραγμένων καὶ ἐνεργὸς συμπαράστασις. Πάντως οἱ ἐπίσκοποι οὐδὲν πρέπει νὰ πράττωσιν ἄνευ τοῦ λαοῦ, καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ λαὸς οὐδὲν πρέπει νὰ πράττῃ ἄνευ τῶν ἐπισκόπων ἢ τῶν ἱερέων ἐν ταῖς ἐνορίαις. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἐπανελάμβανεν: «χωρὶς ὑμῶν (τῶν λαϊκῶν) οὐδὲν ἐργάσομαι», δι' ὃ καὶ «παρακαλεῖ μὴ τὸ πᾶν ἐφ' ἡμᾶς (τοὺς κληρικοὺς) ρίψαντες, νομίζειν ἀνευθύνους εἶναι ὑμᾶς αὐτοῦς»³.

Πράγματι ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀποστόλων καθιερώθη ἡ ἐνεργὸς συμμετοχὴ τῶν λαϊκῶν εἰς τὴν διακυβέρνησιν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐν περιωρισμένῳ βαθμῷ καὶ πάντοτε ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν ἐν ἀρχῇ τῶν Ἀποστόλων καὶ μετέπειτα τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν πρεσβυτέρων. Ἐκ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων (κεφ. 13-15) ἐμφαίνεται σαφῶς εὐρεῖα ἡ συμμετοχὴ τῶν λαϊκῶν ἐν τῇ διοικήσει τῆς πρώτης χριστιανικῆς κοινότητος τῆς Ἀντιοχείας, ἣτις ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἐν συμφωνίᾳ τῶν κληρικῶν καὶ τῶν λαϊκῶν ἐξαπέστειλε μὲν τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν εἰς τὴν πρώτην ἱεραποστολικὴν περιοδείαν αὐτῶν καὶ ἔπειτα εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐδέχθη δὲ τὴν λογοδοσίαν αὐτῶν μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν των. Παρόμοιον τι διαπιστοῦται καὶ ἐν τῇ χριστιανικῇ κοινότητι τῆς Κορίνθου (Α' Κορ. 5,1 ἐξ. Β' Κορ. 2,5 ἐξ.). Ὡσαύτως συμμετεῖχον ἐμμέσως οἱ λαϊκοὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργῶν καὶ εἰς τὴν καθόλου διοργάνωσιν καὶ ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐν πάσαις ταῖς ἐκφάνσεσιν αὐτῆς, πάντοτε ὅμως ἐν στενῇ μετὰ τῶν ἡγουμένων κληρικῶν συμπαράξει. Πράγματι τοὺς ὑποψηφίους κληρικοὺς ὑπεδείκνυε μεμαρτυρημένως ὁ λαός. Τὸ πρῶτον συναντῶμεν τοῦτο ἐν Ἱεροσολύμοις κατὰ τὴν ἐκλογὴν ἐνθεν μὲν τοῦ Ματθίου, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἐκπεσόντος τοῦ ἀποστολικοῦ ἀξιώματος Ἰούδα, ἐνθεν δὲ τῶν ἑπτὰ διακόνων (Πράξ. 1,15-26. 6,2-6). Κατ' ἀμφοτέρας τὰς ἐκλογὰς ταύτας οἱ Ἀπόστολοι «οὐδὲν αὐθεντικῶς ἢ ἀρχικῶς» ἐπραξάν, παρατηρεῖ ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ἀλλὰ «τῷ πλήθει» τῶν

1. N. Milasch, Τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1906, σ. 303.

2. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Εἰς Α' Τιμ. ὁμιλ. 11,1, PG 62, 553.

3. Ἐπανελθόντος ἀπὸ τῆς προτέρας ἐξορίας... 5, PG 52, 446-448. — Εἰς Ἐφεσ. ὁμιλ. 11,6, PG 62, 88.

λαϊκῶν ἐπέτρεψαν τὴν ἐκλογὴν, «προσκαλεσάμενοι οἱ δώδεκα τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν» (Πράξ. 6,2). «Ἄκουσον γοῦν ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων, πῶς ἀλλαχοῦ τοὺς ἀρχομένους κοινωνοὺς τῆς γνώμης ἐλάμβανον· καὶ γὰρ ὅτε τοὺς ἐπτὰ ἐχειροτόνουν, τῷ δῆμῳ πρότερον ἐκοινώσαντο· καὶ ὅτε τὸν Ματθίαν ὁ Πέτρος, τοῖς παροῦσιν ἅπασι τότε καὶ ἀνδράσι καὶ γυναῖξιν... τῷ πλήθει τὴν κρίσιν ἐπιτρέπει»¹. Ἀναμφιβόλως δέ, ὅπως τότε οἱ Ἀπόστολοι «οὐκ οἰκεία γνώμη ἐπραττον, ἀλλὰ πρότερον ἀπελογοῦντο τῷ πλήθει, οὕτω καὶ νῦν γίνεσθαι ἔδει», παραινεῖ ὁ αὐτὸς ἱερὸς πατὴρ². Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὴν ἀποστολικὴν ταύτην παράδοσιν οἱ κληρικοὶ ἐξελέγοντο ἀπὸ τῆς μεταποστολικῆς ἐποχῆς «ὕφ' ἐτέρων ἐλλογίμων ἀνδρῶν, συνευδοκησάσης τῆς Ἐκκλησίας πάσης», ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἀποστολικὸς πατὴρ Κλήμης Ρώμης³, ἐνῶ αἱ Ἀποστολικαὶ Διαταγαὶ ἐπιτάσσουν, ὅπως «ἐπίσκοπον χειροτονεῖσθαι... ἐν πᾶσιν ἄμεμπτον, ἀριστίνδην ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ ἐκλελεγμένον· οὐ ὄνομασθέντος καὶ ἀρέσαντος, συνελθῶν ὁ λαὸς ἅμα τῷ πρεσβυτερίῳ καὶ τοῖς παροῦσιν ἐπισκόποις ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ, συνευδοκείτω...»⁴. Κατὰ ταῦτα δέον ὅπως ψήφω κλήρου καὶ λαοῦ ἐκλέγωνται οἱ κληρικοὶ πάντων τῶν ἱερατικῶν βαθμῶν⁵, τοῦλάχιστον κατὰ

1. Εἰς Β' Κορ. ὁμιλ. 18,3, PG 61, 427-428.

2. Εἰς Πράξ. Ἀποστόλων ὁμιλ. 14,2, PG 60, 115.

3. Α' Κορ. 44,3, ΒΕΠ 1,30. Βλ. καὶ Κυπριανόῦ, Ἐπιστ. 68,5. Διδαχὴ Ἀποστόλων 15,1, ΒΕΠ 2,220. Μ. Ἀθανασίου, Ἀπολογ. κατὰ Ἀρειανῶν 30, PG 25, 260. 297 ἐξ. κ. ἄλ.

4. Ἀποστ. Διατ. 4, PG 1, 1069. 1072. Καὶ κατὰ πᾶσαν χειροτονίαν κληρικῶν, μαρτυρεῖ ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος, «ὁ μέλλων χειροτονεῖν καὶ τὰς ἐκείνων (τῶν λαϊκῶν) εὐχὰς καλεῖ τότε, καὶ αὐτοὶ ἐπιψηφίζονται καὶ ἐπιβῶσιν, ὅπερ ἴσασιν οἱ μεμνημένοι». (Εἰς Β' Κορ. ὁμιλ. 18,3, PG 61, 527).

5. Ἐκ τῶν νεωτέρων ἐρμηνευτῶν τῶν ἱερῶν Κανόνων ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης μετὰ τοῦ ἱερομονάχου Ἀγαπίου, ἀπὸ συμφώνου καὶ μετὰ τῶν παλαιότερων, παρατηροῦσιν, ὅτι οἱ μέλλοντες νὰ χειροτονηθῶσιν ἱερεῖς ἢ ἀρχιερεῖς πρέπει νὰ «συμφηφίζονται καὶ ἀπὸ τὸν λαόν... Αἱ ψήφοι τῶν ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν πρέπει νὰ γίνονται ἔμπροσθεν εἰς ὄλον τὸν λαόν τῆς Ἐκκλησίας, διὰ νὰ ἔχη τὴν ἄδειαν ὅποιος θέλει νὰ λέγη», καθ' ὅσον «ἂν καὶ αὐτοὶ δὲν συναينوῦσιν εἰς τὴν ψῆφόν του, ἐνδέχεται νὰ μὴ δεχθοῦν τὸν ἀρχιερέα ἐκεῖνον ὅπου (ἔχει) ψηφίσει μόνῃ ἡ Σύνοδος, καὶ ἐντεῦθεν νὰ ἀκοιουθήσῃ σύγχυσις καὶ διαίρεσις μεταξὺ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν χριστιανῶν». (Πηδάλιον, Ἀθῆναι 1841, σ. σ. 18, 44). Ὅπόση ἀσυμφωνία ἐπικρατεῖ σήμερον περὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκλογῆς τῶν κληρικῶν, καὶ δὴ τῶν ἐπισκόπων, ἀρχιεπισκόπων καὶ πατριαρχῶν, παρὰ ταῖς Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας, δύναται τις νὰ διαπιστώσῃ μελετῶν τὴν ἐπτάτευχον ἐκδοσὴν τῶν οἰκείων καταστατικῶν κειμένων ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Κίτρους Βαρνάβα Τζωρτζάτου, Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων καὶ τῶν Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, μετὰ ἱστορικῶν ἀνασκοπήσεων, Ἀθῆναι 1967-75. Παρὰ ταῦτα ὅμως ἱκανοποιητικὴ πῶς ἐμφανίζεται ἡ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ εἰς τινὰς Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας. Ἐκ τούτων τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος δυστυχῶς ἀποκλείουσι σήμερον τὴν συμμετοχὴν τῶν λαϊκῶν, ἐνῶ παλαιότερον τὸ Πατριαρχεῖον ἐπέτρεπε ταύτην, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρῦσανθος Φιλίππιδης: «Δὲν υπάρ-

τὸ πρῶτον στάδιον τῆς σχετικῆς διαδικασίας, ἐνῶ κατὰ τὸ τελευταῖον δέον νὰ ἐπισφραγίζηται ἡ ἐκλογή διὰ κληρώσεως μεταξὺ τῶν ἐπικρατεστέρων ὑποψηφίων, μετὰ προηγουμένην προσευχὴν καὶ ἐπίκλησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, συμφώνως πρὸς τὸ ἀποστολικὸν παράδειγμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ματθίου. Κατ' αὐτὴν συνῆλθον οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πιστεύσαντες «ἀδελφοί» — λαϊκοὶ καὶ ἐκλεξάμενοι τὸν Ἰωσήφ καὶ τὸν Ματθίαν καὶ «προσευξάμενοι εἶπον. Σὺ, Κύριε, καρδιογνώστα πάντων, ἀνάδειξον ὃν ἐξελέξω ἐκ τούτων τῶν δύο ἕνα, λαβεῖν τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης καὶ ἀποστολῆς, ἐξ ἧς παρέβη Ἰούδας πορευθῆναι εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον. Καὶ ἔδωκαν κλήρους αὐτῶν, καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ Ματθίαν, καὶ συγκατεψηφίσθη μετὰ τῶν ἑνδεκα Ἀποστόλων» (Πράξ. 1,15-26). Κατὰ παρόμοιον τινα τρόπον, καθορισθησόμενον ὑπὸ τῆς Ἱεραρχίας, θὰ ἔδει νὰ γίνωνται αἱ ἐκλογαὶ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, συμμετεχόντων εἰς αὐτὰς καὶ εὐσεβῶν λαϊκῶν ἀντιπροσώπων. Εἶναι ὅμως γνωστὸν, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες μετὰ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἐν συνεχείᾳ οἱ πολιτικοὶ τῶν χωρῶν ἄρχοντες (ἀκόμη καὶ ἄπιστοι τοιοῦτοι) μέχρι σήμερον ἀπεστέρησαν τοὺς λαϊκοὺς τοῦ δικαιώματος τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰς ἐκλογὰς τῶν ποιμένων αὐτῶν, ἐπ' ἐσχάτων δὲ παρ' ἡμῖν καὶ εἰς τὰς ἐκλογὰς καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἐπιτρόπων τῶν ναῶν. Ἀλλά, μετὰ τὰ λεχθέντα εἶναι προφανές, ὅτι ἡ τοιαύτη κατάργησις τοῦ δημοκρατικοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος τῶν λαϊκῶν, τοῦ ἀπορρέοντος ἐκ θεοῦ δικαίου, εἶναι ἀπαράδεκτος, καὶ ἐπομένως ἐπιβάλλεται ἡ ταχεῖα ἐπιστροφή τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν εἰς τὸ ἀνωτέρω ὑπομνησθὲν ἀποστολικὸν καθεστῶς, τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ ὑπὸ τῶν λαϊκῶν ἐκλογή τῶν κληρικῶν δὲν ἀποκλείει τὴν ἔγκρισιν καὶ χειροτονίαν τῶν τελευταίων ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων, οὐδόλως ἀντιβαίνουσα εἰς τὴν μυστηριακὴν ἱερωσύνην καὶ τὰ κανονικὰ δικαιώματα αὐτῶν¹.

χει παρ' ἡμῖν κληρικοκρατία, οἷα ἡ καθολικὴ ἀπόδειξις τούτου εἶναι ἡ ἐκλογή τοῦ Οἴκου-μενικοῦ Πατριάρχου, ἐκλεγομένου ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων ἐκ τριῶν ὑποψηφίων, ψηφιζομένων ὑπὸ ἔθνοσυνελεύσεως, ἧς τὴν πλειονοψηφίαν ἀποτελοῦσιν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ. Ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τὰ τῆς κοινότητος διοικοῦσι συμβούλια καὶ δημογερονταί, ἐκλεγόμενα ὑπὸ τοῦ λαοῦ κατὰ τὸ σύστημα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας· τῶν σωματείων τούτων μόνον πρόεδρος εἶναι ὁ κατὰ τόπον μητροπολίτης, πάντα δὲ τὰ ζητήματα λύονται κατὰ πλειονοψηφίαν. Ἐν γένει μικρὰ μελέτη τοῦ διοικητικοῦ ἡμῶν συστήματος πείθει, ὅτι οὐδεμία σύγκρισις ὑπάρχει μεταξὺ τῆς καθολικῆς κληρικοκρατίας καὶ τοῦ ἱεραρχικοῦ συστήματος παρ' ἡμῖν». (Ἡ ἐν Βελγίῳ ἀντικληρικὴ διαδήλωσις καὶ ὁ ἐλληνικὸς κλῆρος, ἄρθρον ἐν περιοδ. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» Κωνσταντινουπόλεως 31 (1911) ἀριθ. 32, σ. 251).

1. Τούτων οὕτως ἐχόντων ἐπιβάλλεται παρ' ἡμῖν ἡ ἄμεσος διὰ νόμου ἐκλογή ὑπὸ τῶν ἑνοριτῶν τῶν πρεσβυτέρων, τῶν διακόνων καὶ τῶν ἐπιτρόπων τῶν ναῶν, ὡς ὠριζεν ὁ προηγούμενος ἑνοριακὸς νόμος, ἐπὶ πλεόν δὲ ἐπιβάλλεται νὰ μελετηθῇ καὶ ἀποφασισθῇ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἡ συμμετοχὴ εὐσεβῶν καὶ εἰδικῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ καὶ εἰς τὰς ἐκλογὰς τῶν ἐπισκόπων καὶ εἰς τὰ περὶ αὐτοὺς διοικητικὰ συμβούλια καὶ τοὺς ἐκκλησια-

Περαιτέρω δύναται τις νὰ παρακολουθήσῃ μερικὴν συμμετοχὴν τῶν λαϊκῶν εἰς τὰς Συνόδους τῆς Ἐκκλησίας, συνήθως ἄνευ ψήφου, ἀλλὰ μετὰ γνώμης, ἐνίοτε δὲ καὶ μετὰ ψήφου, ἀρχῆς γενομένης ἤδη ἀπὸ τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου. Ἐν αὐτῇ μετὰ τῶν ἐχόντων ἐν πᾶσιν ἀποφασιστικὴν γνώμην καὶ ψῆφον Ἀποστόλων καὶ εἶτα τῶν πρεσβυτέρων συνέπραξαν κατὰ τινὰ τρόπον «καὶ οἱ ἀδελφοὶ»—λαϊκοί, «σὺν ὅλῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ», ὡς μαρτυροῦσιν αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων 15,22-23. Βραδύτερον συναντῶμεν τοὺς λαϊκοὺς συμπράττοντας μετὰ τῶν κληρικῶν εἰς τὴν προπαρασκευὴν καὶ σύγκλησιν καὶ διεξαγωγὴν τῶν ἐργασιῶν τῶν Τοπικῶν Συνόδων, ἰδίως τῶν πρὸ τοῦ ἔτους 325 συγκροτηθειῶν, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων¹, καθ' ὅσον αἱ Σύνοδοι διὰ τῶν μετεχόντων εἰς αὐτὰς ἐπισκόπων πασῶν τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν λαμβάνουσι πάντοτε ὑπ' ὄψιν οὐ μόνον τὴν ἀγιογραφικὴν καὶ ἀγιοπατερικὴν διδασκαλίαν, ἀλλ' ἅμα καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς βασιζομένην κοινὴν πίστιν τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ ταύτην ἐκφράζουσι καὶ διατυποῦσιν εἰς ὅρους πίστεως. Ἀσφαλῶς δὲ

στικούς ὀργανισμούς, τελειότερον ὅμως ταῦτα ὀργανούμενα καὶ συμπληρούμενα καὶ λειτουργοῦντα.

1. Ὡς καὶ ἐν τοῖς προηγούμενοις εἶδομεν, ἡ συμμετοχὴ λαϊκῶν εἰς Συνόδους τοῦ β' καὶ τοῦ γ' αἰῶνος ἀπέτελε παγίαν σχεδὸν παράδοσιν, ὡς μαρτυροῦσι τὰ παραδείγματα τῆς συμμετοχῆς τοῦ Ὠριγένης εἰς τὴν Σύνοδον τῶν Βόστρων (Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἰστ. VI, 20, 33) καὶ τῶν Ὀμολογητῶν εἰς Συνόδους τῆς Δύσεως καὶ ἄλλα. Κατὰ τὸν Κυριακὸν, «hoc enim et verecundiae et disciplinae et vitae ipsi omnium nostrum convenit, ut praepositi cum clero convenientes praesente etiam stantium plebe, quibus et ipsis pro fide et timore suo honor habendus est, disponere omnia concilii communis religione possimus» (Ep. 19,2). Δι' ὃ συνίστα πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ῥώμης: «conlatione conciliorum cum episcopis, presbyteris, diaconis, confessoribus, pariter et stantibus laicis facta, lapsorum tractare rationem» (Ep. 30,5), καθ' ὅσον τὸ ζήτημα τοῦτο ἔπρεπε νὰ διευθετηθῇ «consultis omnibus episcopis, presbyteris, diaconibus, confessoribus et ipsis stantibus» (Ep. 31,6). Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ καὶ Epist. ad presbyteros et diaconos 5,4, PL 4, 240, ὡς καὶ 28,3, στ. 309, ἔτι δὲ Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἰστ. V, 16,9, PG 20, 468, BEP 19, 333. Βλ. καὶ Β. Φειδᾶ, Ἡ Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, Ἀθήναι 1974, σ. 42-44. Ἰω. Καμίρη, Ἡ Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἀρθρον ἐν «Ἐκκλησίᾳ» 52 (1975) 330 ἐξ. Γενικῶς βλέπ. καὶ Σ. Παπαδοπούλου, Ἀθανάσιος ὁ μέγας καὶ ἡ θεολογία τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, Ἀθήναι 1975. Ἀ. Ἀλιβιζάτου, Περὶ τῆς ἐνοίας καὶ θέσεως τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ τὸ Κανονικὸν Δίκαιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, εἰς «Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» 42 (1967) 169: «Διὰ τῆς συμμετοχῆς τῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ καὶ τῆς ἀπαραιτήτου συμμετοχῆς (ἔστω καὶ ἀντιπροσωπευτικῶς) καὶ τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου, συγκροτεῖται ὀργανικῶς ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, κατὰ τὸ πρότυπον καὶ ὑπόδειγμα τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου..., τὴν ὅποیان οἱ Ἀπόστολοι συνεκρότησαν ἅμα τῇ συστάσει τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς αὐτὴν τοῦ πρεσβυτερίου καὶ πάσης τῆς Ἐκκλησίας, δηλ. τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου. Αἱ ἀποφάσεις τῆς Ἀποστολικῆς ταύτης Συνόδου ἐλήφθησαν ἀπὸ κοινοῦ, τῇ καθοδηγήσει τοῦ Ἀγίου Πνεύματος («ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν (τοῖς Ἀποστόλοις) καὶ τοῖς πρεσβυτέροις σὺν ὅλῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ» (Πράξ. 15,22-29), καὶ ἀνεγνωρίσθησαν, neminis contradicente, ὡς ἡ ἐκφρασις τῆς θεοπνεύστου θελήσεως τῆς Ἐκκλησίας».

θὰ ἀνακύψῃ τὸ πρόβλημα τῆς συμμετοχῆς εἰδικῶν λαϊκῶν θεολόγων καὶ ἐν τῇ προπαρασκευαζομένη Πανορθόδοξῳ Συνόδῳ, ὅπερ ἐλπίζεται ὅτι θὰ μελετηθῇ καὶ θὰ λυθῇ θετικῶς ἐν καιρῷ ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἣτις χρησιμοποιοῦ νῦν λαϊκοὺς θεολόγους εἰς τὰς προπαρασκευαστικὰς ἐργασίας τῆς Συνόδου ταύτης¹. Ὡσαύτως καὶ εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας καὶ εἰς τὴν ἀπονομὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης λυσιτελεῖς εἶναι, ὅπως μετέχωσιν οἱ λαϊκοί, τοῦλάχιστον εἰς τὰ πρῶτα στάδια τῆς σχετικῆς διαδικασίας, ἀφιεμένης τῆς τελικῆς ἀποφασιστικῆς ψήφου εἰς τοὺς ἐπισκόπους μόνον, συμφώνως πρὸς τὸ παράδειγμα τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ πρὸς ἄλλα ὅμοια παραδείγματα². Πρὸς τούτοις οἱ λαϊκοὶ δεόν νὰ μετέχωσιν εὐρύτερον καὶ οὐσιαστικώτερον καὶ εἰς τὴν διοίκησιν καὶ διαχειρίσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας παρ' ἡμῖν, τῆς ὁποίας ἡ κατάλληλος ἐκμετάλλευσις, τῇ καθοδηγήσει ἱκανῶν οἰκονομολόγων καὶ ἄλλων εἰδικῶν λαϊκῶν, θὰ ἠδύνατο νὰ λύσῃ τὸ οἰκονομικὸν πρόβλημα τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, ἣτις προσφυῶς ἔχει χαρακτηρησθῆ ὡς «πάμπλουτος πένης», διὰ τὴν ἀπουσίαν τοιαύτης προσπαθείας πρὸς ἀξιοποίησιν τῆς περιουσίας της διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως εἰδικῶν λαϊκῶν. Ἐπὶ πλέον δεόν νὰ διοργανωθῇ τελειότερον καὶ καταστῆ πολὺ μεγαλυτέρα ἢ ἀπολύτως ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητος συμμετοχὴ τῶν λαϊκῶν καὶ εἰς τὸ φιλανθρωπικὸν καὶ γενικῶς τὸ κοινωνικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὁποῖον δι' αὐτῶν κατὰ τὸ πλεῖστον διεξάγεται, ἰδίως ἐν διαφόροις ἰδρύμασιν ἐκκλησιαστικῆς μερίμνης ἢ καὶ ἀτομικῆς καὶ συλλογικῆς πρωτοβουλίας λαϊκῶν. Ὁμολογουμένως δαψιλεῖς καρποὺς ἔχουσιν ἀποδώσει τὰ τοιούτου χαρακτῆρος πολυειδῆ καὶ πολυάριθμα ἰδρύματα τῆς Ἐκκλησίας, ἅτινα εἶναι ἐπηνδρωμένα καὶ λειτουργοῦσι λίαν ἀποδοτικῶς δι' εὐσεβῶν λαϊκῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Ἀλλ' ὅμως ἀκόμη περισσότερον δεόν νὰ ἐπεκταθῇ ἡ κοινωνικὴ δρᾶσις τῆς Ἐκκλησίας εἰς πλάτος καὶ εἰς βάθος διὰ τῆς ἀπαιτήτου συνεργασίας τῶν λαϊκῶν. Τέλος δεόν νὰ ἀναδιοργανωθῇ ἐπὶ νέων βάσεων ἡ ἱεραποστολικὴ δρᾶσις τῶν λαϊκῶν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, τῇ νεολαίᾳ, τῷ ἐπαγγελματικῷ καὶ κοινωνικῷ περιβάλλοντι αὐτῶν, τῷ στρατῷ, τῷ ἐργατικῷ κόσμῳ καὶ τῇ πολιτικῇ καὶ ἐθνικῇ καθόλου ζωῇ, ὅπως δὲ ἰδιαιτέρως ἐν τῇ διασπορᾷ καὶ ἐν ταῖς χώραις ταῖς στερουμέναις ἐλευθερίας, ἐν ταῖς ὁποίαις περιορίζεται ἡ δρᾶσις τῶν κληρικῶν. Εἰς πάντας τοὺς τομεῖς τούτους καὶ ἄλλους ὁμοίους ἢ προσφορὰ τῶν λαϊκῶν θὰ εἶναι ἀναμφιβόλως πολῦτιμος, ἀρκεῖ ἢ ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτοὺς καταλλήλως, καὶ

1. Βλ. Ἰω. Καρμίρη, Ἡ Α' διάσκεψις τῆς προπαρασκευαστικῆς τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης Συνόδου τῆς κατ' ἀνατολὰς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Διορθοδόξου Ἐπιτροπῆς, Ἀθῆναι 1967, σ. 9 ἐξ.

2. Βλ. Π. Τρεπέλα, Οἱ λαϊκοὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, Ἀθῆναι 1957, σ. 164 ἐξ. Π. Πουλίτσα, Σχέσις Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1946, σ. 360 ἐξ. Ἰερωνύμου Κοτσώνη, μν. ξ., σ. 47 ἐξ.

πρὸ πάντων τοὺς νέους, ἐφαρμόζουσα νέας μεθόδους διακονίας καὶ ἐργασίας, ἀνταποκρινομένης εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς συνθήκας τῆς ζωῆς τοῦ συγχρόνου κόσμου, ἣ δὲ μέλλουσα Πανορθόδοξος Σύνοδος χαράξῃ νέας κατευθύνσεις καὶ θεσπίσῃ νέους κανόνες περὶ τῆς θέσεως καὶ τῆς διακονίας τῶν λαϊκῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, προβαίνουσα εἰς ριζικὴν ἀναδιοργάνωσιν καὶ ἐκσυγχρονισμόν τοῦ ὅλου ἐκκλησιαστικοῦ ἔργου.

Ἐν τέλει ἀνάγκη νὰ διευκρινισθῇ, ὅτι δι' ὧσων ἀνεπτύξαμεν ἐν τοῖς προηγουμένοις ἀνεγνωρίσαμεν δικαίωμα συμμετοχῆς εἰς τὰς λειτουργίας καὶ διακονίας τῆς Ἐκκλησίας μόνον εἰς τὰ πιστευόντα, ἐνεργὰ καὶ χαρισματοῦχα μέλη τοῦ σώματος αὐτῆς, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὰ ἐξ αὐτῶν μὴ πιστευόντα καὶ νεκρὰ μέλη τῆς καὶ τοὺς κατ' ὄνομα μόνον χριστιανούς. Ἡ συμμετοχὴ δὲ τῶν τοιούτων λαϊκῶν δέον νὰ εἶναι ἄμεσος καὶ ἀντιπροσωπευτικὴ εἰς πάντα τὰ ἐκκλησιαστικά ὄργανα διοικήσεως καὶ κοινωνικῆς δράσεως καὶ γενικῶς εἰς πάσας τὰς διακονίας καὶ δραστηριότητας τῆς Ἐκκλησίας, πλὴν τῶν μυστηριακῶν καὶ ἁγιαστικῶν, νὰ ἐκλέγωνται δὲ πρὸς τοῦτο εἰδικῶς κατηρτισμένοι εὐσεβεῖς καὶ ἠθικῶς ἀδιάβλητοι λαϊκοί, δυνάμενοι νὰ προάγωσιν, ἐν στενῇ μετὰ τῶν κληρικῶν συνεργασίᾳ, τὸ σωτηριῶδες ἔργον τῆς Ἐκκλησίας. Ἀνάγκη ὁμοίως μετ' ἐμφάσεως νὰ τονισθῇ, ὅτι οὐδὲν ἀναγνωρίζομεν τὸ ἀνυπαρκτὸν δικαίωμα τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων ὅπως, ἀντιπροσωπεύοντες δῆθεν τοὺς λαϊκούς, ἐπεμβαίνουσι καισαροπαπιστικῶς εἰς τὰ δογματικά, λατρευτικά, διοικητικά καὶ ἄλλα ἐσωτερικά ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ γενικῶς εἰς τὰ *interna corporis* αὐτῆς, διότι τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων ἴδιόν «ἐστὶν ἡ πολιτικὴ εὐπραξία, ἣ δὲ ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις ποιμένων καὶ διδασκάλων», κατὰ τὸν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν¹ καὶ τοὺς ἄλλους Πατέρας τῆς Ὀρθοδοξίας. Εὐτυχῶς τὴν πρὸς τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὴν ἱερὰν Παράδοσιν σύμφωνον διδασκαλίαν ταύτην φαίνεται παραδεχόμενον καὶ τὸ νέον (1975) Σύνταγμα τῆς χώρας ἡμῶν διὰ τοῦ τρίτου ἀρθροῦ αὐτοῦ, δι' οὗ υἰοθετεῖται μᾶλλον τὸ τῆς συναλλαγίας καὶ συνεργασίας σύστημα σχέσεων μετὰξὺ Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας παρ' ἡμῖν.

6. Ἐπιλεγόμενα.

Τοσαῦτα περὶ τῆς ἀνηκούσης εἰς τοὺς λαϊκούς θέσεως ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ καὶ τῆς διακονίας καὶ πληρεστερας συμμετοχῆς αὐτῶν εἰς πάσας τὰς λειτουργίας καὶ δραστηριότητας καὶ τὴν ζωὴν καθόλου τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, τοῦ «κοινοῦ σώματος» ἡμῶν. Γενικῶς εἰπεῖν, ἡ παράδοσις καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Ὀρθοδοξίας ἐπιβάλλουσι τὴν ὡς οἶόν τε εὐρύτεραν

1. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας, λόγ. 3,12, PG 94, 1296/7. Γενικώτερον βλ. Ἰω. Καμίρη, Συμβολὴ εἰς τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, Ἀθήναι 1972.

συνεργασίαν τῶν λαϊκῶν μετὰ τῶν κληρικῶν εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς δραστηριότητος, ἡγουμένων βεβαίως τῶν κληρικῶν καὶ πάντοτε ἐντὸς τῶν ἐπιτρεπομένων κανονικῶν ὁρίων, ἰδίως προκειμένου περὶ τοῦ μυστηριακοῦ καὶ ἀγιαστικοῦ ἔργου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, οὕτινος ἀπαγορεύεται πᾶσα ἐκκοσμίκευσις. Κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον, πᾶσαι «καὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας οἰκονομίαι γίνονται μὲν παρὰ τῶν πεπιστευμένων τὴν προστασίαν αὐτῶν (ἐπισκόπων καὶ λοιπῶν κληρικῶν), βεβαιοῦνται δὲ παρὰ τῶν λαῶν»¹ ἐν στενῇ συνεργασίᾳ, ἥτις δέον νὰ εἶναι συνεχῆς καὶ νὰ διεξάγῃται ἐν ἀμοιβαίᾳ ἀγάπῃ καὶ σεβασμῷ ἐπὶ πάντων τῶν ἐπιπέδων τῆς ἐκκλησιαστικῆς δράσεως, ἀπὸ τοῦ ἐνοριακοῦ μέχρι καὶ τοῦ συνοδικοῦ. Ἀναντιρρήτως δὲ ἡ τοιαύτη συνεργασία ἐν τοῖς διαφόροις ἐκκλησιαστικοῖς ζητήμασι καὶ πεδίοις ἐξυπηρετεῖ τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ὅσον «μειζονα δύνανται τὸ κοινὸν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἅπερ καθ' ἑαυτὸν οὐ δύνανται τις, μετὰ τῶν ἄλλων γινόμενος, ἰσχύει», ὑπογραμμίζει ὁ ἱερός Χρυσόστομος². Καὶ συνεχίζει: Ἐποῦ οἱ λαϊκοὶ «σῶμά ἐσμεν ἅπαντες ἓν» μετὰ τῶν κληρικῶν, δὲν πρέπει νὰ «ρίπτωμεν τὸ πᾶν ἐπὶ τοὺς ἱερέας, ἀλλὰ καὶ αὐτοί, ὡσπερ κοινοῦ σώματος, τῆς Ἐκκλησίας ἀπάσης, οὕτω φροντίζωμεν». Καθ' ὅσον ἀμοιῶς ἀλλήλων χρῆζομεν καὶ ἄρχοντες ἄρχομένων καὶ ἡγούμενος ὑπηκόων»³. Πάντες οἱ ἀποτελοῦντες τὴν Ἐκκλησίαν πιστοὶ εἶναι ὑπεύθυνοι διὰ τὴν Ἐκκλησίαν των, ἥτις δὲν εἶναι ὑπόθεσις ὠρισμένων ἢ μόνον τῶν κληρικῶν, ἀλλὰ πάντων ἀνεξαίρετως τῶν ζώντων καὶ ἀληθινῶν μελῶν αὐτῆς καὶ, ἄρα, καὶ τῶν εὐσεβῶν λαϊκῶν προεχόντως, οἵτινες ἔχουσι χρέος ἱερὸν νὰ ἐργάζωνται καὶ διακονῶσι πάντοτε ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν καὶ συμπαράστασιν τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας, «περισσεύοντες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου πάντοτε, εἰδότες ὅτι ὁ κόπος αὐτῶν οὐκ ἔστι κενὸς ἐν Κυρίῳ» (Α' Κορ. 15,58), οὐδόλως «συσχηματιζόμενοι τῷ αἰῶνι τούτῳ» (Ρωμ. 12,2). Ἀδιαμφισβητήτως δὲ ἡ τοιαύτη διακονία καὶ κοινὴ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων μέριμνα καὶ συνεργασία τῶν κληρικῶν καὶ τῶν λαϊκῶν δὲν εἶναι δυνατὸν ἀλλ' ἢ νὰ προσδίδῃ εἰς μὲν τοὺς πρώτους μεγαλυτέραν αὐθεντίαν καὶ δύναμιν καὶ ἀσφάλειαν, ἔχοντας ὑπισθεν αὐτῶν τὰ πλήθη τῶν λαϊκῶν, εἰς δὲ τοὺς τελευταίους μεγαλυτέραν ἐπίδοσιν εἰς ἔργα εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς. Ἡ τοιαύτη δὲ συνεργασία αὐτῶν ἐν τῷ καθόλου ἐκκλησιαστικῷ ἔργῳ, ἐνῶ ἐξ ἑνὸς οὐδόλως μειοῖ τὸ κῦρος καὶ τὰ δικαιώματα τῶν κληρικῶν, ἐξ ἑτέρου θέλει ἀποβῆ ὑπὲρ μεγάλῃς ὠφελείας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἐπὶ πλεόν τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον δὲν θὰ εἶναι ἀδιάφορον καὶ παθητικόν, ἀλλὰ ζῶν καὶ ἐνεργητικὸν τμῆμα τοῦ ἐκκλησια-

1. Ἐπιστ. 230, PG 32, 860. Πηδάλιον, προλεγόμενα εἰς Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, σ. 66.

2. Εἰς Πράξ. ὁμιλ. 37,3, PG 60, 266.

3. Εἰς Β' Κορ. ὁμιλ. 18,3, 8,3. PG 61, 527. 83. — Εἰς Α' Κορ. ὁμιλ. 10,2, PG 61, 456. — Εἰς Πράξ. ὁμιλ. 37,3, PG 60, 266.

στικοῦ σώματος καὶ δρωσα δύναμις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς ἐπ' ἀγαθῶ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν μάλιστα οἱ λαϊκοὶ ἔχουσιν ἀποκτήσει τὴν αὐτοσυνειδησίαν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀνῆκει οὐ μόνον εἰς τοὺς κληρικούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς λαϊκούς, οἵτινες συναποτελοῦσι τὴν Ἐκκλησίαν ἢ μᾶλλον εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ Ἐκκλησία, ἡ Ἐκκλησία ἐν τῇ κυρίᾳ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως, καὶ δὴ ἡ Ἐκκλησία ἐν τῷ κόσμῳ. Ὅθεν εὐλόγως ἔχουσι τὴν συνείδησιν τῆς συνυπευθυνότητος μετὰ τῶν κληρικῶν διὰ τὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας των, αἰτούμενοι συμμετοχὴν εἰς τὰς λαμβανόμενας ἐκάστοτε ὑπὸ τῶν κληρικῶν ἀποφάσεις καὶ ἐνεργείας, καὶ ἐπιδιώκοντες μείζονα ὑπεύθυνον ἀνάμειξιν εἰς τὴν ζωὴν καὶ δρᾶσιν καὶ διακυβέρνησιν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ δὴ ἐν ἐποχῇ πρωτοφανοῦς θρησκευτικῆς, ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς κρίσεως, ἐν μέσῳ ἐνὸς κόσμου, ὅστις, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, εἶναι ἐν μὲν τῇ ἀνατολῇ ἐχθρικός πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν δὲ τῇ δύσει ἀδιάφορος ἢ ξένος πρὸς αὐτήν, διατρέχει δὲ τὸν κίνδυνον αὐτοκαταστροφῆς διὰ τῆς ἰδίας τεχνολογίας καὶ ἐπιστήμης. Πράγματι αἱ σύγχρονοι ἰδέαι καὶ ἐπιστημονικαὶ καὶ τεχνολογικαὶ πρόοδοι καὶ ἀντιλήψεις καὶ ἡ ἀσκήσις εὐρυτάτων πολιτικῶν δικαιωμάτων ἐν τοῖς δημοκρατικοῖς πολιτεύμασιν ὠθοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν διεκδίκησιν καὶ ἀναλόγων ἐκκλησιαστικῶν δικαιωμάτων¹ καὶ εἰς τὴν ἀπαίτησιν ἀναβιώσεως τοῦ ἀρχαίου δημοκρατικοῦ τῆς Ἐκ-

1. Περιττὸν νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὅτι ἀποστερούμενοι τῆς κανονικῆς ἀσκήσεως τῶν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων αὐτῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν κληρικῶν, καταφεύγουσιν ἱκανοὶ εὐσεβεῖς καὶ ζηλωταὶ λαϊκοὶ εἰς τὰς παρ' ἡμῶν συσταθείσας καὶ ὡς «παρεκκλησιαστικὰς», οὐχὶ ἀπολύτως ἐπιτυχῶς, χαρακτηριζόμενας πολυαριθμοὺς θρησκευτικὰς ὁργανώσεις, ὧν τινες δρῶσιν ἐνλίτε ἀνεξαρτήτως καὶ ἀνεξελέγκτως, καὶ οὐχὶ πάντοτε ἐν ἀμέσῳ καὶ ὁργανικῇ ἐνώσει καὶ ἐξαρτήσῃ ἐκ τῶν ἐαυτῶν κανονικῶν ἐπισκόπων, ὅφ' οὗς δέον νὰ υπόκεινται. Ἐὰν ὅμως ἐπανακτῶσιν οἱ λαϊκοὶ τὴν ἀνήκουσαν αὐτοῖς θέσιν καὶ διακονίαν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὁργανισμῷ καὶ τῷ ἐκκλησιαστικῷ ἔργῳ, ὡς ἀνεπτύξαμεν ἐν τοῖς προηγουμένοις, θὰ ἐκλείψῃ ὁ κυριώτατος λόγος τῆς αὐτοτελοῦς καὶ αὐτονόμου ὑπάρξεως καὶ λειτουργίας τῶν ἐν λόγῳ ὁργανώσεων καὶ θὰ συνεργάζωνται ἁρμονικῶς μετὰ τῶν κληρικῶν τὰ μέλη αὐτῶν, ὑπὸ τὴν ἐξάρτησιν καὶ καθοδήγησιν τῶν κανονικῶν κατὰ τόπους ἐπισκόπων τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ὀρίζουσιν οἱ ἱεροὶ Κανόνες καὶ ὁμόφωνος ἡ ἱερὰ Παράδοσις αὐτῆς ἤδη ἀπὸ τοῦ ἀγίου Ἰγνατίου Ἀντιοχείας. Ὅθεν θὰ ἦτο ἀναντιρρήτως ἀληθινὴ εὐλογία τοῦ Θεοῦ, ἐὰν αἱ νῦν ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας λειτουργοῦσαι καὶ δρῶσαι θρησκευτικαὶ ὁργανώσεις ἤθελον ἐλευθέρως θέσει ἐαυτὰς καὶ τὸν ἐνθεον ζῆλον καὶ τὴν πολυτίμον πειρὰν των εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας, οὕτως ὥστε ὑπὸ ἐνιαίαν πνευματικὴν κατεύθυνσιν νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἔνωσις καὶ ὁ συντονισμὸς πασῶν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων καὶ προσπαθειῶν καὶ ἡ ἁρμονικὴ συνεργασία πάντων τῶν ἐργατῶν τοῦ θεοῦ ἀμπελώνος, κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν, πρὸς μείζονα καὶ δαψιλεστέραν καρποφορίαν τοῦ κοινῆς ἐκκλησιαστικοῦ ἔργου ὑπὸ τὴν αἰγίδα καὶ εὐλογίαν τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας, τοῦ «σώματος τοῦ Χριστοῦ», τὸ ὁποῖον βεβαίως δὲν μερίζεται καὶ δὲν διαιρεῖται. Σχετικῶς καὶ ὁ Χ. Ἰ. Ἀ. ν. δ. ρ. ο. ὕ. τ. ο. ς ἔγραψεν: «Ὅταν οἱ λαϊκοὶ ἀναλάβωσι τὴν προσήκουσαν θέσιν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὁργανισμῷ, δρῶντες μετὰ τοῦ κλήρου ὡς ἐκκλησιαστικὰ κοινότητες, καταρτίζοντες θρησκευτικούς συλλόγους καὶ ὑπὲρ τῆς νέας τάξεως

κλησίας πολιτεύματος, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν καθόλου λειτουργίαν αὐτῆς καὶ τοῦ δήμου, τ.έ. τῶν εὐσεβῶν λαϊκῶν. Ἄλλως τε περὶ αὐτῶν ἐδιδάχθη γενικῶς ὑπὸ τῆς Κ. Διαθήκης, ὅτι ἐποικήθησαν «βασίλεις καὶ ἱερεῖς, καὶ βασιλεύσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς», ὡς «βασίλειον ἱεράτευμα» (Ἀποκ. 5,10. Α' Πέτρ. 2,9)¹. «Ὅθεν ἀποκρούουσιν οἱ λαϊκοὶ πᾶσαν μορφήν κληρικαλισμοῦ, καὶ ἰδίως τὴν δεσποτοκρατίαν, δηλαδὴ τὴν ἀντίθετον πρὸς τε τὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἀποστολικὴν καὶ τὴν μεταποστολικὴν ἐποχὴν καὶ πρὸς τὰς κρατούσας σήμερον δημοκρατικὰς ἀντιλήψεις ὀλιγαρχίαν καὶ ἀπολυταρχίαν τῶν ἐπισκόπων, οἵτινες ὀφείλουσι νὰ ἀκούωσι μετὰ προσοχῆς τὴν φωνὴν τοῦ λαοῦ, συλλαμβάνοντες καὶ κατανοοῦντες τὰ μηνύματα καὶ τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν, καὶ ἐπομένως ὀφείλουσι νὰ καλῶσιν εἰς ἀρμονικὴν συνεργασίαν τοὺς λαϊκοὺς ἐν πνεύματι χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ πατρότητος². Ὅμοίως ἀποκρούουσιν εὐλόγως οἱ λαϊκοὶ τὸν τυφον καὶ τὸν δεσποτισμὸν τῶν κληρικῶν ἀφ' ἐνός καὶ τὴν δουλοπρέπειαν τῶν λαϊκῶν ἀφ' ἑτέρου, πιστεύοντες μετὰ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου ὅτι «οὐκ ἀρχόντων τυφός ἐστιν ἐνταῦθα, οὐδὲ ἀρχομένων δουλοπρέπεια, ἀλλὰ ἀρχὴ πνευματικῆ, τούτῳ μάλιστα πλεονεκτοῦσα, τῷ τὸ πλεόν τῶν πόνων... οὐ τῷ τιμᾶς πλείους ἀναζητεῖν. Καὶ γὰρ ὡς μίαν οἰκίαν δεῖ τὴν Ἐκκλησίαν οἰκεῖν, ὡς σῶμα

τῶν πραγμάτων ἐργαζόμενοι, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι θὰ ἀνατείλωσι καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν αἱ ποθηταὶ τῆς ἐλευθερίας ἡμέραι». (Ἐκκλησία καὶ Πολιτεία ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, ἔκδ. β', Θεσσαλονίκη 1964, σ. 104).

1. Κατὰ τὸν C. Andronikof, «aujourd'hui les bouleversements de celle-ci ont poussé les hommes à réagir pour recouvrer leurs responsabilités: les uns (la masse), par la révolte de l'immanent, dans la conscience orgueilleuse et suffisante de l'humanisme athée et matérialiste, proclamée par l'idéologie du marxisme ou du surhomme, antichrétienne par définition et par volonté; les autres, («le reste» d'Isaïe, «le petit troupeau» de l'Évangile), par une prise de conscience ecclésiale, en s'enracinant dans la vérité du Dieu-Homme. Cette recherche essentielle dans le monde, après avoir été l'apanage des théologiens orthodoxes depuis la deuxième moitié du XIXe siècle, anime maintenant un grand nombre de fidèles et particulièrement les jeunes. Elle est en effet la base même de notre sentiment et de notre pensée, de notre existence». (Sacerdoce et laïcité dans l'Église, ἐν «Contacts» 26 (1974) 140).

2. Ἰδίως δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται, ὅτι «ἐπέρασε πλεόν ἡ ἐποχὴ τοῦ καθεστωτικοῦ καὶ τυποποιημένου Χριστιανισμοῦ. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἤμπορεῖ νὰ εἶναι σήμερον ἐξουσία ἢ ρουτίνα. Τοιοῦτόν τι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σταθῇ εἰς τὸν αἰῶνα τῶν ἐπαναστάσεων, τῶν ἀμφισβητήσεων καὶ τῶν ἀνακατατάξεων... Ὅφείλομεν νὰ ἀνακαλύψωμεν τὸ ἀληθινὸν πρόσωπον τοῦ Χριστιανισμοῦ... Μακρὰν ἀπὸ τὴν αὐτάρκειαν τοῦ τυποποιημένου φαρισαισμοῦ καὶ τὸν ξηρὸν συντηρητισμὸν τῶν κατὰ συνθήκην χριστιανῶν, ὀφείλομεν μὲ τιμιότητα καὶ εὐκρίνειαν, μὲ διάθεσιν γνησιότητος καὶ ἐμβασύσεως, μὲ δίψαν καὶ πόθον καὶ ἀνοιγμα τῆς ψυχῆς, νὰ ἀναζητήσωμεν τὸ πολίτευμα τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων». (Η. Μαστρογιαννοπούλου, Τὸ πολίτευμα τῶν χριστιανῶν, Ἀθήναι 1975, σ. 19-20).

ἐν οὕτω διακειῖσθαι πάντας»¹. «Ὅθεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχωσιν ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, ἐν κοσμικῇ ἐννοίᾳ, οὔτε ἀπολυταρχία τῶν κληρικῶν ἢ ὀχλοκρατικὴ δημοκρατία τῶν λαϊκῶν, καθ' ὅσον αἱ μεταξὺ αὐτῶν σχέσεις ἐδράζονται οὐχὶ ἐπὶ τῆς δυνάμεως τῆς ἐξουσίας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἰσότητος, τῆς ἀδελφότητος καὶ τῆς ἀγάπης. Ὁ Χριστὸς χορηγεῖ εἰς τοὺς κληρικούς οὐχὶ τὸ χάρισμα τῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ τὸ χάρισμα τῆς ἀγάπης καὶ δι' αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν τῆς ἀγάπης. Ἡ ἐννοία τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν φύσιν τῆς Ἐκκλησίας, καταντῶσα ἐξουσία ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἄρα ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Γρηγόριος Θεολόγος ἐθεώρει τοὺς (ἄρχοντας) — κληρικούς ὡς διακόνους καὶ διδασκάλους καὶ βοηθοὺς τῆς ἀρετῆς καὶ ἀνταγωνιστὰς τῆς κακίας, ὑπολαμβάνων αὐτοὺς ὡς ἀρετῆ κρατούντας... τοῦτο γὰρ ὁ ἄρχων εἶναι μοι φαίνεται, βοηθὸς ἀρετῆς καὶ ἀνταγωνιστῆς κακίας»². Ἀληθῶς ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία δέον νὰ ἔχη χαρακτῆρα διακονίας, ἀσκουμένης δι' ἀγάπης καὶ ἐξικνουμένης μέχρις αὐτοθυσίας τῶν κληρικῶν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν καὶ ἐπιταγὴν (Ματθ. 20,25. Μάρκ. 12,30-31. Λουκ. 22,25-26. Ἰωάν. 13,13-15. 15,9. Α' Κορ. 12,31. 13,13. Α' Πέτρ. 5,23). Ἡ Κ. Διαθήκη σαφῶς διδάσκει, ὅτι ἅπαντα ἡ Ἐκκλησία εἶναι διακονία, καὶ πάντα τὰ μέλη αὐτῆς, ἀδιακρίτως οἱ ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες, οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ λαϊκοί, εἶναι διάκονοι, ὑπὸ τὸν ἕνα Κύριον, διακονοῦντες αὐτῷ, τοῖς συνανθρώποις καὶ τῷ κόσμῳ, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ «μορφῆν δούλου λαβόντος» καὶ «ἐν μέσῳ ἡμῶν διακονοῦντος» Χριστοῦ (Ματθ. 20,25-28. Λουκ. 22,27. Ἰωάν. 13,4 ἐξ. Φιλιπ. 2,7-8). Ἐπομένως τὴν σφραγίδα τοῦ διακόνου φέρουσι καὶ οἱ κληρικοὶ πάντες, ἀπὸ τῶν κατωτέρων μέχρι τοῦ ἀνωτάτου βαθμοῦ, ὄντες δοῦλοι τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ. «Ὅθεν ὀφείλουσι πάντοτε νὰ λογίζωνται ἑαυτοὺς, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, «ὡς ὑπηρέτας Χριστοῦ καὶ οἰκονόμους μυστηρίων Θεοῦ» καὶ ὡς τῶν πιστῶν «δούλους διὰ τὸν Ἰησοῦν» (Α' Κορ. 4,1. Β' Κορ. 4,5), καὶ ἐπομένως νὰ μὴ λησμονῶσιν ὅτι τοῖς πιστοῖς «χάριν ἔχειν ὀφείλουσι, διὰ γὰρ αὐτοὺς τοιοῦτοι γεγονάσιν, ἀλλὰ καὶ χάριν ἔλαβον»³.

Ἐξ ἄλλου ὀφείλομεν νὰ διευκρινήσωμεν, πρὸς ἀποφυγὴν πάσης παρεξηγήσεως, ἐνθεν μὲν ὅτι ἡ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θέσις τῶν λαϊκῶν δέον νὰ θεωρῆται καὶ πάντοτε νὰ εἶναι ὑποδεεστέρα τῆς τῶν κληρικῶν, οἵτινες ὑπερέχουσι κατὰ τὴν μυστηριακὴν ἱερωσύνην, (τὴν μόνην ταύτην εἰδοποιὸν διαφορὰν μεταξὺ αὐτῶν), δυνάμει τῆς ὁποίας εἶναι, μόνοι αὐτοί, λειτουργοὶ τῶν μυστηρίων καὶ προεστῶτες τῶν συνάξεων τῶν πιστῶν, ὡς καὶ αὐθεντικοὶ διδασκάλοι καὶ ποιμένες τοῦ λαοῦ, ἐνῶ οἱ λαϊκοὶ εἶναι μὲν ἱερεῖς ἐν γενικωτέρᾳ ἐν-

1. Εἰς Β' Κορ. ὁμιλ. 18,3, PG 61, 427-428.

2. Ἐπιστ. 224, PG 37, 368.

3. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Α' Κορ. ὁμιλ. 10,2, PG 61, 83-84.

νοία, οὐχὶ δ' ὅμως καὶ ἱεουργοὶ τῶν μυστηρίων καὶ ποιμένες. Ἐνθεν δὲ ὅτι τὰ ὄρια τῆς ἀρμοδιότητος καὶ δραστηριότητος τῶν δύο τούτων τάξεων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι αὐστηρῶς καθωρισμένα, ἀπαγορευομένης πάσης ὑπερβάσεως αὐτῶν καὶ ἀλληλεπεμβάσεως εἰς ἀλλοτρίας ἀρμοδιότητος, ἰδίως δὲ ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει τῶν λαϊκῶν εἰς τὰς τῶν κληρικῶν. Οἱ τε κληρικοὶ καὶ οἱ λαϊκοὶ ἔχουσιν ἰδιαίτερα δικαιώματα καὶ καθήκοντα, προσιδιάζοντα αὐτοῖς καὶ προερχόμενα ἐκ θείου δικαίου, ἀποκλειομένης πάσης καταργήσεως ἢ σφετερισμοῦ ἢ συγχύσεως αὐτῶν ἢ ἀλληλεπεμβάσεως εἰς τὰ ἰδιαίτερα ἐκάστου δικαιώματα καὶ καθήκοντα, ἵνα μὴ οὕτως ἡ Ἐκκλησία ἀχθῆ εἰς τὴν πολυαρχίαν, ἣτις ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἀναρχίαν, καὶ τοιουτοτρόπως ἀνατραπῆ ἢ ἐν αὐτῇ κανονικῇ τάξει καὶ ἀρμονίᾳ καὶ ἐνότητι καὶ εἰρήνῃ καὶ ἀγάπῃ, αἵτινες δέον νὰ κυριαρχῶσιν ἐν τῷ σώματι τῆς Ἐκκλησίας μεταξὺ πάντων τῶν μελῶν αὐτοῦ. Ἐπομένως οὔτε οἱ κληρικοὶ δικαιοῦνται νὰ κατακυριεύωσι καὶ κατεξουσιάζωσι τυραννικῶς τῶν λαϊκῶν, οὔτε πολλῶ μᾶλλον οἱ τελευταῖοι τῶν πρώτων, διαμφισβητοῦντες ἢ σφετεριζόμενοι ἢ ἐπεμβαίνοντες ὅπωςδῆποτε εἰς τὰς ἀρμοδιότητας τῶν κληρικῶν, ἃς κέκτηνται καὶ ἀσκοῦσιν οὔτοι θεῖω δικαίω, καὶ οὐχὶ ἀνθρωπίνω δικαιώματι, δυνάμει τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν παρὰ τῶν μελῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος. Οἱ λαϊκοὶ, συνειδότες τὴν μυστηριακῶς ὑποδεεστέραν θέσιν αὐτῶν ἔναντι τῆς τῶν κληρικῶν, δέον νὰ ἐνεργῶσιν εἰς πάσας τὰς ἀνηκούσας αὐτοῖς ἐκκλησιαστικὰς δραστηριότητας ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν καὶ τὴν κατεύθυνσιν τῶν κληρικῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἐπισκόπων, ὧν ἡ θέσις καὶ ἡ σημασία ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι καὶ δέον νὰ παραμένῃ πάντοτε οἷα περιγράφεται ἤδη ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, κατοχυρωθεῖσα ἔκτοτε ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν καὶ τῶν Τοπικῶν Συνόδων καὶ τῆς μακραίωνος Παραδόσεως τῆς Ὁρθοδοξίας. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ Πατέρες ἀποδοκιμαζοῦσιν ἔνθεν μὲν τὴν κληρικοκρατίαν, ἐτέρωθεν δὲ τὴν λαϊκοκρατίαν, καὶ τρίτον τὸν χωρισμὸν τῶν δύο τάξεων τῆς Ἐκκλησίας, διδάσκουσι δὲ τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἰσότητα καὶ τὴν σύμπνοιαν καὶ τὴν συνεργασίαν καὶ τὴν ἀγάπην μεταξὺ πάντων τῶν κληρικῶν καὶ τῶν λαϊκῶν, ὡς μελῶν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος ἢ ὡς σῶμα ἐν οὕτῳ διακεῖσθαι πάντας»¹, ὡς προεῖρηται. Καὶ εἰς μὲν τὴν κληρικοκρατίαν ἄγει ὁ εὐρύς ἀποκλεισμὸς τῶν λαϊκῶν ἀπὸ τῆς ἀσκήσεως τῆς ἀνηκούσης εἰς αὐτοὺς τριπλῆς διακονίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τοῦθ' ὅπερ συνέβη ἰδίως ἐν τῇ Ῥωμαιοκαθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, κυρίως κατὰ τὸν μεσαῖωνα². Εἰς δὲ τὴν λαϊκοκρατίαν ἄγει ἡ ὑπερ-

1. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Β' Κορ. ὁμιλ. 18,3, PG 61, 528.

2. Τούναντιόν ὅμως σήμερον, παρατηρεῖ ὁ J. M o i n g ἐν τῷ ἐν ἀρχῇ μνημονευθέντι ἄρθρῳ του, «ἡ μαζικὴ μείωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἱερέων καὶ τῶν ἱερατικῶν κλήσεων θέτει μεγάλῃς σημασίας πρόβλημα: Πῶς δηλαδὴ θὰ συνεχισθοῦν, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ κοινοῦ καλοῦ τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ἔργα ποῦ μέχρι τώρα εἶχεν ἀναλάβει ὁ κληρικός; Μία λύσις ἔρχεται ἀυθορμήτως εἰς τὴν σκέψιν: νὰ ἐναποτεθοῦν ὠρισμένα ἀπὸ τὰ

βολική διεύρυνσις τῆς ἐξουσίας τῶν λαϊκῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ ἐξισορροπῆσις αὐτῆς πρὸς τὴν ἐξουσίαν τῶν κληρικῶν, τοῦθ' ὅπερ ὀδηγεῖ εἰς πλήρη ἐκλαϊκευσιν καὶ ἐκκοσμικευσιν τῆς Ἐκκλησίας ἢ εἰς λαϊκοκρατίαν ἐν αὐτῇ, ὅτε προσλαμβάνει αὕτη μᾶλλον τὴν μορφήν κοινοῦ συλλόγου ἀνθρώπων. Τοῦτο συνέβη ἐν τῷ Προτεσταντισμῷ. Ἀντιθέτως ἐν τῇ ἀκολουθούσῃ μέσῃ τινα ὁδὸν Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ἐπεκράτησεν ἔκπαλαι σύνθεσις τις καὶ ἀποφυγὴ τῶν δύο ἄκρων, τῆς κληρικοκρατίας καὶ τῆς λαϊκοκρατίας, τῆς ὀλιγαρχίας καὶ τῆς ὀχλοκρατίας, διὰ τῆς ἐνότητος καὶ ἀρμονικῆς συνεργασίας τῶν κληρικῶν καὶ τῶν λαϊκῶν, ἀλλὰ δυστυχῶς μετ' ἀνεπιτρέπτου περιορισμοῦ τῶν δικαιωμάτων τῶν λαϊκῶν κατὰ διαφόρους χρόνους καὶ τόπους.

Σήμερον ὅμως ἡ ἐξέλιξις καὶ ἡ δημιουργία νέων ἐν τῷ κόσμῳ μορφῶν ζωῆς καὶ κοινωνικῶν ἀντιλήψεων, ἡ ἀνύψωσις τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τῶν λαῶν καὶ ἡ διάδοσις τῆς ἀθετίας καὶ τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς ὑλιστικῆς ἀντιλήψεως τῆς ζωῆς, ὡς καὶ αἱ ἀντιστοίχως δημιουργούμεναι νέαι ἀνάγκαι καὶ τὰ νέα μεγάλα προβλήματα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἰδιαίτερος ἡ μείωσις τῶν ἱερατικῶν κλήσεων, ἐπιβάλλουσιν εἰς τὴν συγκροτηθησομένην Πανορθόδοξον Σύνοδον, ὅπως χρησιμοποίησιν εὐρύτερον τοὺς λαϊκοὺς καί, «τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανομένη, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινομένη» (Φιλίπ. 3,14), ἐπαναχορηγήσῃ εἰς αὐτοὺς πάντα τὰ ἀφαιρεθέντα ἀπ' αὐτῶν δικαιώματα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διδασκαλίας τῆς Κ. Διαθήκης καὶ τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως καὶ τῶν δημιουργηθειῶν νέων ἐκκλησιαστικῶν συνθηκῶν καὶ ἀναγκῶν. Οὕτως ὀφείλει νὰ καθορίσῃ τὸν βαθμὸν τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν π.χ. εἰς τὸ κήρυγμα, τὴν κατήχησιν καὶ γενικῶς τὴν διδασχὴν, εἰς τὴν θεϊαν λειτουργίαν καὶ τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων, εἰς τὰς ἐκλογὰς καὶ χειροτονίας τῶν κληρικῶν, εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν κοινωνικὴν ἐργασίαν τῶν ἐνοριῶν καὶ τῶν ἐπισκοπῶν καὶ εἰς τὴν καθόλου ζωὴν καὶ δρᾶσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ἀρμονικῇ πάντοτε συνεργασίᾳ μετὰ τῶν κληρικῶν, καὶ γενικῶς ὅπως καθορίσῃ τὴν ἐμπρέπουσαν αὐτοῖς θέσιν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ, ὡς ἠθέλησε καὶ ἔταξεν αὐτὴν ὁ θεῖος Δομῆτωρ τῆς Ἐκκλησίας, ἐπαναφέρουσα οὕτως ἐν ἰσχύϊ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα τῆς ἀρχηγόνου Ἐκκλησίας. Καιρὸς πλέον

ἔργα αὐτὰ εἰς λαϊκοὺς. Ἡ λύσις αὕτη ἔχει ἀπὸ καιροῦ ἤδη ἐπικρατήσει. Εἰς πολλὰς χώρας πράγματι οἱ λαϊκοὶ διανέμουσι τὴν θεϊαν Εὐχαριστίαν, ἀνέρχονται εἰς τὸν ἄμβωνα, ἀναλαμβάνουσι τὴν προετοιμασίαν εἰς τὸ μυστήριον τοῦ γάμου κ.λ.π. Ἡ μεταβίβασις αὕτη τῶν «ιερῶν λειτουργημάτων» εἰς λαϊκοὺς, ποὺ ἔθεωροῦντο πάντοτε ἀποκλειστικὸν προνόμιον τῶν χειροτονουμένων ἱερέων, ἐσκανδάλισεν ἀσφαλῶς πολλοὺς. Τὰ μέχρι τοῦδε μέτρα αὐτὰ ὅμως ἀποδεικνύονται συχνὰ ἀνεπαρκῆ, καὶ εἶναι πλέον φανερόν ὅτι πρέπει νὰ ἐπεκταθοῦν καὶ εἰς ἄλλους τομεῖς τοῦ ἱερατικοῦ λειτουργήματος, κατὰ τὸ ἄμεσον μάλιστα μέλλον... Ὅσον περισσώτεροι θὰ εἶναι οἱ πιστοὶ ποὺ ἐκπληρώνουσι τὰς εὐθύναις ποὺ δύνανται νὰ ἀναλάβουσι, τόσον μεγαλυτέρα θὰ εἶναι ἡ ζωτικότητα τῆς Ἐκκλησίας καὶ πλέον ἀποτελεσματικὴ ἡ ἀποστολή της. Ἡ Ἐκκλησία ἔχει τὸ καθήκον νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰ «χαρίσματα» τῶν μελῶν της καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐπωφελεῖ ἐξάσκησίν των».

νὰ κατανοηθῆ, ὅτι ἀπολύτως ὑποχρεωτικὸν καὶ κανονιστικὸν διὰ τὴν ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν ἡμῶν σήμερον δὲν εἶναι ὅ,τι οἱ αἰῶνες τῆς παρακμῆς ἐκληροδότησαν αὐτῇ, ἀλλ' ὅ,τι ὁ ἀποστολικὸς αἰὼν, αὐτὸς ὁ θεὸς τῆς Ἐκκλησίας Ἰδρυτῆς καὶ οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πρῶτοι διάδοχοι αὐτῶν παρέδωκαν αὐτῇ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀγιαστικῆς καὶ σωστικῆς ἀποστολῆς τῆς ἐν τῷ κόσμῳ. Ἐξυπακούεται βεβαίως ὅτι τοῦτο συνεπάγεται ἀντίστοιχον ἀλλαγὴν τῆς ἐπικρατούσης Ἐκκλησιολογίας ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο καὶ προσαρμογὴν τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν νέαν δομὴν τῆς ἐξελισσομένης καὶ μεταβαλλομένης διηνεκῶς κοινωνίας. Πρὸς τοῦτο δὲ δέον νὰ λάβῃ κυρίως ὑπ' ὄψιν ἡ Σύνοδος, ὅτι ἡ θέσις καὶ ἡ σημασία τῶν λαϊκῶν καὶ ἡ διάκρισις αὐτῶν ἀπὸ τῶν κληρικῶν ἀπορρέουσιν ἐξ ἀπαραβάτου θείας διατάξεως ἢ ἐκ θεοῦ δικαίου¹ καὶ ἐ-

1. Καὶ ἐν τῇ ἐν ἀρχῇ μνημονευθεῖσῃ εἰσηγήσει τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Α' Διάσκεψιν τῆς Προπαρασκευαστικῆς Διορθοδόξου Ἐπιτροπῆς τῆς Πανορθοδόξου Συνόδου τῷ 1971 ἐπὶ τοῦ περὶ τῶν λαϊκῶν θέματος τονίζεται: «Ἡ ἀποστολὴ τῶν λαϊκῶν καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέοντα δικαιώματα καὶ καθήκοντα εἰς αὐτὸν τὸν τομέα ἀπορρέουσιν ἐκ τοῦ θεοῦ δικαίου, *ius divinum*, καὶ ἔτι ἐκ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ, *ius ecclesiasticum*... Καὶ συνεπῶς τὰ δικαιώματα καὶ καθήκοντα τῶν λαϊκῶν εἶναι πρωταρχικά, βασικά καὶ ἀναφαίρετα. Ἡ παραγκώνισις καὶ μὴ ἐφαρμογὴ τῶν ἀποτελεῖ ἐπιβουλὴν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, διασαλεύουσιν τὰ θεμέλια τῆς διοικήσεώς της. Οἱ Ἀπόστολοι, ὅπως μαρτυροῦσι τὰ γραπτὰ μνημεῖα τῆς Κ. Διαθήκης (Πράξ. 1,1-23. 6,1-7), συνεμορφοῦντο πρὸς τὸ θεῖον τοῦτο δίκαιον... Οἱ ἐπίσκοποι τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων, ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ διαφυλάττοντες πᾶν τὸ προερχόμενον ἐκ τοῦ θεοῦ δικαίου καὶ τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως σχετικῶς μὲ τὰ δικαιώματα καὶ καθήκοντα τῶν λαϊκῶν, ἐφήρμοζον τὴν ἀρχὴν τῆς συμμετοχῆς τῶν τελευταίων εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ ἀπόλυσιν τῶν κληρικῶν». (Παρά Ἰω. Καρμίρη, Πληρεστέρα συμμετοχὴ τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου..., σ. 79, σημ. 2).

Προστεθῆτω ἐνταῦθα, ὅτι καθ' ὃν χρόνον εὐρίσκειτο ἐπὶ τοῦ πιστηρίου ἡ παροῦσα μελέτη, ἐλήφθη ἐκ τῆς Γραμματείας προπαρασκευῆς τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (τῆς ἐδρευούσης ἐν τῷ ἐν Chambésy-Γενεύης Ὁρθοδόξῳ Κέντρῳ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου) ἢ κατωτέρω ἐπὶ τοῦ θέματος ἡμῶν ἀπόφασις τῆς Ἱεραῆς Συνόδου τῆς Βουλγαρικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπὸ 20 Δεκεμβρίου 1974. Αὐτοῦσιον τὸ κείμενον τοῦτο παραθέτομεν ἐνταῦθα, εὐελπιστοῦντες ὅτι καὶ ἄλλαι Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι θὰ ἀκολουθῆσωσι τὸ παράδειγμα τῆς ἀνωτέρω Ἐκκλησίας ἢ θὰ ἔχωσιν ἤδη λάβει παρομοίαν ἀπόφασιν:

«Sur la participation des laïques à la vie de l' Eglise, nous partageons complètement la conception de la Commission Interorthodoxe selon laquelle, du point de vue des dogmes et des canons, la participation des laïques à la vie ecclésiastique ne constitue pas un problème particulier pour l' Eglise Orthodoxe et en principe ne trouble pas, de nos jours, la conscience orthodoxe. En outre, compte tenu de ce que possédaient les laïques dans la vie de l' Eglise primitive, dans celle de l' Eglise du Moyen Age et la participation qui leur a été réservée de nos jours par les Eglises orthodoxes, il faudrait insister pour qu' une participation plus complète des laïques à la vie de l' Eglise soit accordée comme suit:

I. Participation des laïques à la vie liturgique de l' Eglise.

a) Qu' ils assistent directement le clergé (la hiérarchie) dans la célébration

δράζονται ἐπὶ τῆς ἱεραρχικῆς δομῆς τοῦ ὀρθοδόξου ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύ-

de la sainte liturgie, des autres sacrements et des autres services divins au moyen de chants ou lecture en commun, ou bien à titre représentatif — par des lecteurs, des chantres, des maîtres de chapelle, des choeurs.

b) Qu' ils assistent le clergé (la hiérarchie) dans l' accomplissement des actes sacramentaux en la qualité de sacristains, de serviteur du saint autel, de porter de cierge, etc.

c) En vertu du principe de l' économie ecclésiastique de permettre également à l' avenir aux laïques de célébrer le saint baptême d' une personne non baptisée et menacée de mort et de prononcer les paroles sacramentelles d' usage, en cas le prêtre venait à manquer.

Note: Cette participation d' auxiliaires des laïques est admise dans les offices divins de l' Eglise et devrait être actives d' englober le peuple entier des fidèles.

II. Participation des laïques à l' exercice de l' enseignement.

a) Poursuivant la pratique de l' Eglise primitive, il convient de donner une ample possibilité aux laïques dans des cas déterminés (préparation théologique, réflexion, imitation de vie chrétienne exemplaire, etc.) afin que ceux-ci participent comme prédicateurs, enseignants, missionnaires, etc. à l' activité religieuse et enseignante de l' Eglise.

b) Que les parents et les parrains déviennent à l' avenir les premiers maîtres dans la foi et éducateurs dans la vie chrétienne de leurs enfants et filleuls.

c) Conformément au commandement apostolique (1 Petr. 3,15) et en exécution de la mission enseignante de l' Eglise dans le monde, tout fidèle (laïc ou clerc) se doit d' exercer un apostolat et de témoigner de sa foi autant par la parole que par une vie exemplaire de chrétien.

d) De prendre part aux organisations et sociétés religieuses et enseignantes et de bienfaisance qui existent au sein de l' Eglise.

III. Participation des laïques à l' exercice du pouvoir juridictionnel (legislatif), administratif et judiciaire.

a) Prendre part aux Conciles nationaux des Eglises locales.

b) Prendre part aux Conseils Supérieurs financiers et économiques en tant qu' organes auxiliaires de la direction suprême de l' Eglise.

c) Faire partie de la composition des Conseils des éparchies et des Conseils de fabrique avec tous les droits et devoirs prévus par les Statuts de l' Eglise respective.

d) Prendre part aux élections du Chef de l' Eglise locale respective, du hiérarque de l' éparchie, du prêtre de paroisse, des électeurs de l' éparchie et des membres des conseils..?, selon le monde de scrutin indiqué aux Statuts de l' Eglise.

Note 1. Dans l' esprit du principe conciliaire et conformément aux tendances démocratiques de notre temps, il serait désirable de donner dans le cadre très large des saints canons de l' Eglise Orthodoxe Oecuménique (Universelle) une participation des plus larges aux laïques dans l' exercice du pouvoir juridictionnel de l' Eglise.

Note 2. Considérée à la lumière de l' Evangile et en égard à la tendance actuelle de la faire bénéficier des mêmes droits que l' homme, il serait utile et nécessaire de faire bénéficier la femme, en sa qualité de laïque, de la plus grande parti-

ματος, ἀλλὰ καὶ τοῦ φιλελευθέρου πνεύματος τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας¹. Ὅθεν ὁ χαρακτήρ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὡς τοιαύτης, ἐπιβάλλει τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ ἀποστολοπαραδότου καὶ πατροπαραδότου καθεστῶτος τῆς στενῆς καὶ ἀρμονικῆς συνεργασίας ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πράγμασι τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, ἀμφοτέρων οὐσιαστικῶν καὶ ἀπαραιτήτων στοιχείων τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν ἐπισκόπων. Ὁμοίως δέον νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ παραγκώνισις καὶ ἀποξένωσις καὶ ἀχρήστευσις τῶν λαϊκῶν ὀδηγεῖ, ὡς καὶ ἐν τοῖς πρόσθεν ἐτονίσθη, εἰς πτώσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ θρησκευτικῆς συνειδήσεως αὐτῶν καὶ μαρτυροῦν τοῦ θρησκευτικοῦ ζήλου των καὶ ἐνίοτε — ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν συγχρόνων ἀντιθρησκευτικῶν καὶ ἀθέων ἰδεολογικῶν συστημάτων — εἰς ἐχθρότητα αὐτῶν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἐθιζομένων νὰ ζῶσι μακρὰν πάσης πραγματικῆς σωτηρίου ἐπιδράσεως αὐτῆς ἐπ' αὐτῶν καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν νέων, οἵτινες ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ Ἐκκλησία διαπνέεται ὑπὸ ἀντιδημοκρατικοῦ πνεύματος καὶ ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ συλλάβῃ τὰ προβλήματα αὐτῶν καὶ νὰ συμπαρασταθῇ εἰς τὴν ἐπίλυσιν αὐτῶν, βοηθοῦσα ἅμα τοὺς νέους εἰς τὴν γνωριμίαν καὶ βίωσιν τῆς πίστεως. Μὴ ἀνευρίσκοντες λοιπὸν τὴν ἀπαιτουμένην κατανόησιν καὶ συμπάρασιν τῆς Ἐκκλησίας, ἀπομακρύνονται ὁλονὲν περισσότερον ἀπ' αὐτῆς καὶ ἀποσχίζονται, ἐὰν αὕτη ἐγκαίρως δὲν μελετήσῃ καὶ λάβῃ τὰ ἐνδεικνυόμενα μέτρα πρὸς ἀνακοπὴν τῆς ἀποσχίσεως καὶ φυγῆς ταύτης καὶ ἐπιστροφῆς τῶν ἤδη ἀπομακρυνθέντων. Διότι, «ἀποσχιζομένων αὐτῶν, τὸ πᾶν διαφθείρεται σῶμα... καὶ περὶ τὰ καίρια ἡ πληγὴ γίνεται», παρατηρεῖ ὁ ἱερός Χρυσόστομος². Πρὸς τούτοις δὲ δὲν πρέπει νὰ λησμονῶσιν οἱ κληρικοί, καὶ μάλιστα οἱ ἐπίσκοποι, τὴν καὶ ἐν τοῖς πρόσθεν μνημονευθεῖσαν θεοβούλητον ἰσοτιμίαν πάντων τῶν μελῶν τοῦ ἐνὸς σώματος τῆς Ἐκκλησίας, μέχρι τοῦ σημείου, γράφει ὁ αὐτὸς ἱερός πατήρ, ὥστε «οὐδὲ ἐγὼ ὁ ἀπόστολος σοῦ τι πλέον ἔχω κατὰ τοῦτο· καὶ σὺ γὰρ σῶμα εἶ, καθάπερ ἐγώ, καὶ ἐγὼ καθάπερ σὺ, καὶ τὴν αὐτὴν ἅπαντες ἔχομεν κεφαλὴν, καὶ τὰς αὐτάς ἐλύσαμεν ὠδύνας· διὸ καὶ τὸ αὐτὸ σῶμά ἐσμεν»³, καθ' ὅσον ὁ Θεὸς «πᾶσιν ἀθανάσιαν, πᾶσι ζωὴν αἰώνιον, πᾶσι δόξαν ἀθάνατον, πᾶσιν ἀδελφότητα, πᾶσι κληρονομίαν ἐχαρίσατο», καὶ «οὐδὲν ἑτέρῳ πλέον ἀπένειμε τοῦ ἑτέρου»⁴, ἀλλὰ πάντας ἤνωσε «τῇ διὰ τῆς ἀγάπης ἐνώσει εἰς μίαν μελῶν ἀρμονίαν ἐν σώματι Χριστοῦ»⁴.

icipation possible à la vie de l' Eglise. Cette participation de la femme faciliterait grandement le rétablissement de l' ancienne institution des diaconesses).

1. Βλ. καὶ N. Milasch, μν. ξ., σ. 309: «Μόνη ἡ ἀπὸ κοινοῦ ἐνέργεια ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς τε ἱεραρχίας καὶ τῶν λαϊκῶν ἐν τοῖς ἀκριβῶς καθωρισμένοις ὁρίοις συνάδει τῷ πνεύματι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας».

2. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Α' Κορ. ὁμιλ. 31,2, PG 61, 230.

3. Εἰς Α' Κορ. ὁμιλ. 30, 1 ἐξ., PG 61, 250-251.

4. Εἰς Ἐφεσ. ὁμιλ. 11,1, PG 62, 79-80.

5. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστ. 70, PG 32, 433.

Καὶ ἀλλαχοῦ, ἀναφερόμενος εἰς τὴν «ἀνθρωπίνην διαίρεσιν» τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας εἰς «πρόβατα καὶ ποιμένας», παρατηρεῖ, ὅτι «πρόβατα καὶ ποιμένες πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην εἰσὶ διαίρεσιν, πρὸς δὲ τὸν Χριστὸν πάντες πρόβατα· καὶ γὰρ οἱ ποιμαίνοντες καὶ οἱ ποιμαινόμενοι ὑφ' ἐνός, τοῦ ἄνω ποιμένος, ποιμαίνονται»¹, ἡ δὲ ποιμαντικὴ ἀρχὴ τῶν κληρικῶν εἶναι ἐξωτερικὴ καὶ πρόσκαιρος, ἐνῶ ἡ ἀληθὴς καὶ αἰώνιος ἀρχὴ καὶ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Θεάνθρωπος Κύριος, ὑφ' οὗ μόνον δύναται νὰ ποιμαίνεται ἡ θεανθρωπίνης ὑφῆς ἄορατος ἅμα καὶ ὄρατὴ καὶ αἰώνιος Ἐκκλησία του, οὐχὶ δὲ ὑπὸ ἀνθρώπων θνητῶν καὶ ὑποκειμένων εἰς τὰς ἀναποφεύκτους ἀνθρωπινὰς ἀδυναμίας καὶ ἀτελείας. Προσέτι δὲν πρέπει νὰ λησμονῶσιν οἱ κληρικοὶ τὸ μὲν ὅτι ἐκτελοῦσιν, ὡς ἐλέχθη, «διακονίαν» τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ (Πράξ. 1,17.25. 21,19. Ῥωμ. 11,13. Α' Τιμ. 1,12)², ὄντες ἐντεταγμένοι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς ὀργανικὰ μέλη αὐτῆς, οὐχὶ δὲ ὑπεράνω αὐτῆς, τὸ δὲ ὅτι καὶ οἱ λαϊκοὶ ἐκτελοῦσιν ὁμοίως διατεταγμένην «διακονίαν» ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἣν προσεπαθήσαμεν νὰ περιγράψωμεν ἀνωτέρω διὰ βραχέων, καί, ὡς «κληρικοὶ ἅγιοι» (Ῥωμ. 1,7. Α' Κορ. 1,2), εἶναι «συμπολιῖται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ» (Ἐφ. 2,19), ἀξιούμενοι τοῦ χαρίσματος ὅπως γίνωσι «θείας κοινωνοὶ φύσεως» (Β' Πέτρ. 1,4). Καθ' ὅσον, ἐπαναλαμβάνομεν, πάντα τὰ μέλη τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, κατ' ἀρχὴν καὶ κατ' οὐσίαν, δὲν πρέπει νὰ ἔχωσι δικαιώματα καὶ ἐξουσίας ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ μόνον καθήκοντα καὶ διακονήματα, «διαιρέσεις χαρισμάτων καὶ ἐνεργημάτων καὶ διακονιῶν» (Α' Κορ. 12,4-6), ἐλεύθερα δῶρα τοῦ Παρακλητοῦ πρὸς τοὺς πιστοὺς, ἐν μιᾷ Χριστοκεντρικῇ καὶ Χριστοκρατουμένῃ ἀδελφότητι.

Οὕτως, ἄρα, τὸ γενικὸν συμπέρασμα τῆς παρούσης μελέτης εἶναι, ὅτι ἐν τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν οἱ τε κληρικοὶ καὶ οἱ λαϊκοὶ εἶναι ἀπλοῖ διάκονοι ἐν αὐτῇ καὶ ὅτι «πάντες τῆς αὐτῆς ἡξίωται τιμῆς», κατὰ τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον³, ὡς μέλη τοῦ κοινοῦ σώματος αὐτῆς, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι «τὰ μέλη πάντα... ἐν σῶμά ἐσμεν ἐν Χριστῷ», κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον τῶν ἔθνῶν (Ῥωμ. 12,4-5). Ἐπομένως πάντα τὰ μέλη τοῦ κοινοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας εὐλόγως ὑποβάλλουσι τὸ αἶτημα περὶ πληρεστέρας καὶ οὐσιαστικωτέρας συμμετοχῆς εἰς τὴν λατρευτικὴν καὶ τὴν ἄλλην ζωὴν καὶ τὸ ὅλον ἔργον αὐτῆς, πρὸς ἀνανέωσιν καὶ μείζονα δραστηριοποίησιν αὐτῆς ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ, καθ' ὅσον «δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀρνηθῶμεν εἰς μίαν ζῶσαν Ἐκκλησίαν τὸ δικαίωμα τῆς κινήσεως, τῆς προόδου, τῆς ἀνακαινίσεως καὶ τῆς

1. Εἰς τὴν Ἀνάληψιν 12, PG 52, 784.

2. Βλ. καὶ Ἰω. Καρμίρη, Δογματικῆς τμήμα Ε'. Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, σ. 377 ἐξ.

3. Εἰς Ἰωάν. ὁμιλ. 10,2, PG 59, 75. Πρβλ. καὶ εἰς Β' Κορ. ὁμιλ. 18,3, PG 61, 527. — Εἰς Β' Θεσ. ὁμιλ. 4,4, PG 62, 492. — Εἰς Ἐφεσ. ὁμιλ. 11,1, PG 62, 81. — Εἰς τὸ «οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν» 3, PG 51, 247 κ.λ.π.

ζωῆς»³, διὰ τῆς δραστηριοποιήσεως, τῆς συνεργασίας καὶ τοῦ συντονισμοῦ ἀπασῶν τῶν ζωτικῶν δυνάμεων αὐτῆς, κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν⁴. Ὅθεν ἐν κατακλείδι ἐκφράζεται ἡ ἐλπίς, ὅτι ἡ συνειδητοποιήσις πάντων τῶν προειρημένων ὑπὸ τε τῶν κληρικῶν καὶ τῶν λαϊκῶν καὶ ἡ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν ἐπανεξέτασις ὑπὸ τῆς μελλούσης Πανορθόδοξου Συνόδου τῆς σημασίας καὶ τῆς θέσεως τῶν λαϊκῶν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ καὶ ἡ ἐπανατοποθέτησις αὐτῶν εἰς τὴν ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς καθωρισμένην θέσιν των ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θὰ ἐπιφέρωσι τὴν ἀναγκαιοῦσαν ὑγιᾶ ἀνακαίνισιν καὶ ἀνανέωσιν τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἐνίσχυσιν καὶ τὸν ἐμπλουτισμὸν τῆς δημιουργικῆς ἱεραποστολικῆς δυνάμεως καὶ δραστηριότητος αὐτῆς, διὰ τῶν ὁποίων θὰ δυναθῇ αὕτη νὰ ἐπιδιώξῃ καὶ πραγματοποιήσῃ τὸν βαθύτερον καὶ πληρέστερον ἐπανευαγγελισμὸν καὶ ἐπαναχριστιανισμὸν τοῦ ὅλον ἐν ἀπομακρυνομένου ἀπ' αὐτῆς συγχρόνου κόσμου καὶ τὴν ἀναμόρφωσίν του ἐν πάσαις ταῖς διαστάσεσιν αὐτοῦ, χρησιμοποιοῦσα πρὸς τοῦτο τὸ μέγα καὶ πολύτιμον καὶ ἀνεξάντλητον δυναμικὸν τῶν εὐσεβῶν καὶ δραστηρίων λαϊκῶν μελῶν αὐτῆς. Μόνον διὰ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ὑπευθύνου συνεργίας τῶν λαϊκῶν, θὰ δυναθῇ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, προσαρμοζομένη πρὸς τὴν νέαν δομὴν καὶ τὰς ἀνάγκας καὶ ἀπαιτήσεις τῆς συγχρόνου κοινωνίας, νὰ ἐπιτύχῃ, τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὴν ἀναγκαιοῦσαν ἀνακαίνισιν καὶ ἀνανέωσιν ἑαυτῆς καὶ τὴν ἀσφαλῆ ἐκπλήρωσιν τῆς θείας ἀποστολῆς της ἐν τῷ κόσμῳ πρὸς δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἁγιασμὸν τῶν ἀνθρώπων. «Πεποιθήαμεν ὅτι, ἐὰν ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἀποφεύγουσα τὸν τε λαϊκισμὸν καὶ τὸν κληρικαλισμὸν, προβῇ εἰς ἐγκάρδιον καὶ πλήρες ἀνοιγμα, ἐντὸς τῶν ἀποστολικῶν καὶ τῶν συνοδικῶν πλαισίων, πρὸς τὰ εὐσεβῆ λαϊκὰ μέλη αὐτῆς, θὰ ἀνατείλῃ ἐν αὐτῇ περίοδος ἀνοίξεως, ἀνανεώσεως καὶ εὐρυτάτης ἀποστολικῆς δράσεως πρὸς σωτηρίαν τοῦ κόσμου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»¹.

1. Δ. Μπαλάνου, Ἄκμῃ καὶ παρακμῇ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, εἰς «Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» 14 (1939) 686.

2. Καὶ ἐν τῷ Συνεδρίῳ τῆς Ὁρθόδοξου Νεολαίας τῆς Νοτίου Γαλλίας κατὰ Μάϊον 1972 ὑπεστηρίχθη, ὅτι «ἐκ τοῦ θέματος τῆς συμμετοχῆς τῶν λαϊκῶν εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐξαρτᾶται ἐξ ὀλοκλήρου ὁ ρόλος τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον» (ἐν «Ἐκκλησίᾳ» 49 (1972) 517).

3. Ἰω. Καρμίρη, αὐτόθι, σ. 518. Y. Congar, Der Laie, Stuttgart 1959, σ. 18.

Zusammenfassung

Von der ersten panorthodoxen Konferenz im Jahre 1961 und der vierten im Jahre 1968 wurde in die Tagesordnung zur Vorbereitung der Panorthodoxen Synode auch das Thema «stärkere Beteiligung des Laienelements am liturgischen und sonstigen Leben der Kirche» zu Studium und Abfassung des Vorsynodaltexes in die interorthodoxe Vorbereitungskommission aufgenommen. Unverständlicherweise hat aber diese Kommission, die im Jahre 1971 in Genf zusammentraf, beschlossen, dass es nicht notwendig sei, sich mit der tieferen Untersuchung dieses Themas zu befassen, weil es «nicht aktuell und die Orthodoxe Kirche nicht besonders betreffend sei». Professor Ioannis Karmiris, der der Kommission als Vertreter der Orthodoxen Kirche von Griechenland beiwohnte, legte gegen diesen Beschluss Protest ein, weil er der Ansicht ist, dass die Stellung und die Diakonia und die Rechte der Laien im liturgischen und sonstigen Leben durch das Neue Testament und die ursprüngliche Tradition der Kirche klar festgelegt sind und später die Bischöfe und Kaiser von Byzanz sowie nach ihnen die politischen Machthaber sich einige dieser Rechte zu eigen gemacht haben.

Zur Begründung seiner Auffassung und Wiederherstellung der Laienrechte, die ihnen nach göttlichem Recht in der orthodoxen Kirche zukommen, hat der Verfasser in der vorliegenden Studie klargestellt, welche die Stellung und die Diakonia der Laien in der apostolischen und Urkirche genau gewesen ist. Er hält auf Grund der Ergebnisse seiner Studien die vollständige und wesentliche Teilnahme der Laien an der didaktischen, liturgischen sowie Verwaltungs- und Sozialaktivität der Kirche für notwendig. Er hält die Teilnahme der Laien am liturgischen Leben der orthodoxen Kirche für zufriedenstellend, welche aber auch eines grösseren Bewusstwerdens und der Vertiefung bedürfen. Weniger zufriedenstellend ist ihre Teilnahme an der didaktischen und fast völlig fehlend ist ihre Beteiligung an der Verwaltungs- und Sozialarbeit.

Der Verfasser kommt zu dem Ergebnis, dass alle gläubigen Glieder des Leibes der Kirche für ihre Kirche verantwortlich sind, die nicht eine Sache der Wenigen oder nur der Kleriker, sondern ohne Ausnahme aller lebenden und wahrhaften Glieder derselben ist. Infolgedessen

müssen alle treu ihren sämtlichen Pflichten nachkommen und alle ihre Rechte ausüben und so wieder in den ihnen in der Kirche zukommenden Platz und in die Diakonia eingesetzt werden, den sie in der apostolischen und nachapostolischen Zeit innehatten. Besonders betont der Verfasser u.a., dass die Wiedereinsetzung der Laien in den ihnen ursprünglich zukommenden Platz im kirchlichen Organismus und ihre Aktivierung die notwendige gesunde Erneuerung der orthodoxen Kirche herbeiführen könne, die so der neuen Struktur der gegenwärtigen sich fortdauernd entwickelnden und wandelnden Gesellschaft angepasst in der Lage sein wird, ihr göttliches Apostolat in der Welt durch die enge Mitwirkung aller ihrer frommen Kinder, Kleriker sowohl als Laien, zu erfüllen.